

УДК 94:070 [(477 +(470+571))«1800/1917»

А. Г. Перетокін

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕХНІЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Розглянуто історію формування та розвиток технічної журналістики в Російській імперії в ХІХ – на початку ХХ ст. Проаналізовано їх програми, тематичну спрямованість, періодичність та час видання, тираж. Періодичні технічні видання розглядаються як важливе джерело не тільки історії промислового розвитку, а й соціального життя в той час.

Ключові слова: історія формування, розвиток, технічна журналістика, промисловий розвиток, Російська імперія.

Peretokin A. G. История формирования и развития технической журналистики Российской империи.

Рассмотрена история формирования и развития технической журналистики в Российской империи в ХІХ – в начале ХХ вв. Проанализированы их программы, тематическая направленность, периодичность и время издания, тираж. Периодические технические издания рассматриваются как важный источник не только истории промышленного развития, а и социальной жизни страны в то время.

Ключевые слова: история формирования, развитие, техническая журналистика, промышленное развитие, Российская империя.

Peretokin A. G. The history of the formation and development of technical journalism of the Russian Empire.

The formation and development of the technical periodicals in the Russian empire in the 19th – at the beginning of the 20th centuries are regarded. Their programs, subject matter direction, periodicity and time of publication, circulation have been analyzed. Technical periodicals are considered to be the main source not only of the technical achievements and development of different branches of industry but also of the events of the social life of that time. The forms and structure of the materials published in the periodicals are different.

The problems of the technical periodical press were studied in the works by the Soviet scholars Yu. A. Mezhenko, O. I. Akopov and the Ukrainian investigator O. D. Shkolna and others but this problem has not been enough investigated. As far as the mining and metallurgical branches are concerned, they were not elucidated in details. According to the development of the mining branch of industry in the Russian empire the first technical periodical appeared in 1825 in S. – Petersburg. At the end of the 19th – the beginning of the 20th century there were more than 20 mining and metallurgical periodicals in the Russian empire They were published in S. – Petersburg, Moscow, Yekaterynburg, Tiflis, Kharkiv and Katerynoslav. Different branches of industry were developing in the Russian empire at that time and the readers appeared who needed to get highly qualified special information. In Katerynoslav region there was the highest concentration of the industrial enterprises. The engineers, specialists, workers were interested in technical press and valuable information. Reviews of economic problems, technical achievements of the Russian and foreign engineers in the mining and metallurgical branches of industry, government documents, the materials of the Congresses of the Southern mining engineers, the articles of the professors of the Mining University, statistical data, the problems of railway and river transport were elucidated in the technical periodicals. The technical press is an important component of the source base of the industrial development in modern Ukraine.

Keywords: history of formation, development, technical periodicals, industrial development, the Russian empire.

Розвиток промисловості в ХІХ ст. у Російській імперії обумовив появу технічної журналістики. Технічна журналістика являє собою цінне історичне дже-

рело, яке висвітлює не тільки проблеми розвитку різних галузей промисловості, питання технічних досягнень, а також висвітлює соціальні проблеми, політику уряду стосовно промислових, наукових та соціальних питань.

Актуальність статті обумовлена тим, що в українській історіографії проблема технічної журналістики та її роль як джерела недостатньо вивчені. Особливе значення дослідження цієї проблеми набуло, коли постало питання про розширення джерельної бази для всебічного висвітлення динамічних процесів індустріалізації в умовах модернізації. Періодична преса як історичне джерело зайняла належне місце у вивченні нової історії України, але історія технічної галузевої журналістики заслуговує на більш детальне вивчення.

Новизна дослідження полягає в тому, що в ній уперше здійснено спробу проаналізувати історію технічної журналістики в Російській імперії в XIX – на початку XX ст. як важливого історичного джерела дослідження промислового розвитку Наддніпрянської України.

Метою статті є аналіз історії формування та розвитку технічної журналістики в Російській імперії в XIX – на початку XX ст. та з'ясування ролі і значення галузевої преси як важливого історичного джерела. Згідно з метою статті необхідно вирішити такі **завдання**: охарактеризувати періодичні видання, які друкувалися в Російській імперії в XIX – на початку XX ст., приділяючи особливу увагу галузевим виданням гірничої та металургійної галузей промисловості; проаналізувати, яке призначення мали ці технічні видання, які програми були розроблені їхніми видавцями; періодичність, тираж видання; визначити місце, роль та значення галузевої періодики як джерела з економічної історії.

Об'єкт дослідження – технічна журналістика Російської імперії в XIX – на початку XX ст. Предмет дослідження – технічна преса гірничої та металургійної галузей промисловості в Російській імперії в XIX – на початку XX ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія технічної журналістики в Російській імперії в XX – на початку XX ст. є недостатньо вивченою проблемою. Цілком зрозуміло, що актуальність цієї мало розробленої теми привертає до себе увагу дослідників у другій половині XX ст. У 1955 р. радянський дослідник Ю. Меженко уклав бібліографічний покажчик із російської технічної періодики 1800–1916 рр. Ним було відібрано для класифікації 420 видань з 11 тис. періодичних видань, які виходили в Російській імперії [10]. Дослідник історії журналістики О. І. Акопов у 1980-х рр. здійснив історико-типологічний огляд та класифікацію дореволюційних журналів Російської імперії в галузях природознавства, техніки, медицини, сільського господарства тощо. За його класифікацією гірничо-геологічні та металургійні періодичні видання були віднесені до класу технічних журналів [1, с. 14–16]. Одним із перших науковців, які відзначали важливість такого цінного джерела як періодична галузева преса, був В. В. Крутіков. У праці, присвяченій джерелам із соціально-економічної історії України періоду капіталізму, він підкреслює необхідність використання галузевих видань як вагомого джерела для вивчення історії [8, с. 122–129].

В останні роки з'явилися праці, які вивчають періодичну пресу, зокрема галузеву періодичку. Катеринославській періодичній пресі присвячені публікації Т. М. Ковальської, Н. М. Бикової, О. Д. Шкільної [3; 7; 12, 13]. Н. М. Бикова досліджувала типологію катеринославських періодичних видань кінця XIX – початку XX ст., а Т. М. Ковальська вивчала катеринославську пресу того ж періоду в контексті суспільно-історичного та культурного розвитку регіону [3, с. 190–195].

На особливу увагу заслуговує дослідження О. Д. Школьної, яке було присвячене спеціалізованій пресі Катеринославської губернії кінця XIX – початку XX ст. О. Д. Школьна підкреслює у своїй роботі, що потреба в спеціалізованій пресі виникла наприкінці XIX ст. із розвитком господарства, з появою читачів, що потребували оперативної та якісної фахової інформації. Як зазначила О. Д. Школьна, галузева періодика Катеринославської губернії свідчила про високий науковий потенціал місцевої інтелігенції. У дослідженні О. Д. Школьної гірничя та металургійна періодична преса Катеринослава не вивчається окремо, а розглядається як один із підрозділів фахової періодики [13, с. 239–244].

Виклад основного матеріалу. Технічна журналістика в XIX – на початку XX ст., як складова соціальної журналістики, була складним і різнобічним явищем. Періодичні видання різнилися за цільовим призначенням, тематичною спрямованістю, програмою, періодичністю, часом видання, тиражем. Одні журнали випускалися для вчених, спеціалістів найвищої кваліфікації, а інші – для працівників галузі. Були журнали, які припиняли свою діяльність після виходу перших номерів, інші виходили десятиріччями, а деякі – навіть більше століття. Головна відмінність полягала в різній професійній орієнтованості та суспільній ролі того чи іншого видання.

Скористаємося бібліографічним покажчиком із російської технічної періодики 1800–1916 рр. Ю. Меженка, яким було відібрано для класифікації 420 видань [10]. Ці видання були повністю або переважно присвячені технічним проблемам. Покажчик журналів вказує на їх приналежність до відповідних галузей. Це – авіація, автомобільний транспорт, будівництво, гірничя справа, електротехніка, залізничний транспорт, металургія, нафтова промисловість, теплотехніка, хімічна промисловість та інші. У розділі «Гірничя справа» наведено 17 видань за алфавітним принципом: «Вестник горного дела на Кавказе» (Тіфліс), «Вестник золотопромышленности и горного дела вообще» (Томськ), «Горнозаводской листок» (Харків), «Горнозаводское дело» (Харків), «Горные и золотопромышленные известия» (Томськ), «Горный журнал» (Петербург), «Дневник Тридцатого съезда горнопромышленников юга России» (Харків), «Еженедельная горнозаводская газета» (Петербург), «Известия Екатеринославского высшего горного училища» (Катеринослав), «Известия Общества горных инженеров» (Петербург), «Известия Общества штейгеров» (Катеринослав), «Рудный вестник» (Москва), «Сборник технических статей» (1903–1908) (Харків), «Уральский техник» (Єкатеринбург), «Уральское горное обозрение» (Єкатеринбург), «Южнорусский горный листок» (Харків), «Южный инженер» (Катеринослав). У розділі «Металургія» наведені такі видання: «Журнал русского металлургического общества» (Петербург), «Литейное дело» (Катеринослав), а деякі журнали збігаються з тими, які вже були наведені в Гірничому розділі, а саме: «Горный журнал» (Петербург), «Сборник технических статей» (1903–1908) (Харків), «Уральский техник» (Єкатеринбург). За топографічним покажчиком технічної літератури Ю. Меженка, тільки в столиці Російської імперії у XIX ст. та на початку XX ст. публікувалася половина з наведених видань (223 видання) [10, с. 261].

В історико-типологічному огляді О. І. Акопов серед типологічних ознак спеціального журналу визначив соціальні фактори, які створювали умови для появи періодичного видання, а саме: мета та завдання видання, склад читачької аудиторії. На його думку, від цих ознак залежить тип видання, який обумовлює вторинні

ознаки: авторський склад, внутрішня структура, оформлення та жанри публікацій. До формальних ознак видання О. І. Акопов відніс періодичність, обсяг і тираж [1].

Один із розділів монографії О. І. Акопова стосується розвитку спеціальних журналів у галузі техніки та природознавства з другої чверті XIX ст. до 1917 р. У першій чверті XIX ст. розвиток технічних журналів відбувався повільно. За цей час було створено лише сім видань. З другої половини першої чверті XIX ст. у Петербурзі починають виходити такі видання: «Горный журнал», «Журнал мануфактур и торговли», «Журнал путей сообщения», «Инженерные записки», «Военный журнал». Вони видавалися різними галузевими відомствами.

Характерними рисами, які об'єднували цю групу журналів, були високий теоретичний рівень, значна соціальна роль цих органів, стабільна внутрішня структура у вигляді постійних розділів, поєднання матеріалів різних жанрів за значної переваги наукових статей. У цих виданнях висвітлювалися кращі досягнення вітчизняної та закордонної науки і техніки [2, с. 24]. Серед них: «Горный журнал», «Еженедельная горнозаводская газета», «Известия Общества горных инженеров», «Журнал русского металлургического общества». На сторінках цих видань висвітлювалися, перш за все, питання промислового розвитку як усієї країни, так і окремих її регіонів.

Першим повноцінним представником такого видання в галузі гірничої справи та геології був суто науковий «Горный журнал» (зараз – базовий друкований орган із розвідки, використання й охорони надр, щомісячний науково-технічний і виробничий журнал).

Бурхливий розвиток гірничої справи та гірничої науки в Російській імперії у другій половині XVIII ст., півстолітній досвід підготовки російських спеціалістів-гірників вищої кваліфікації, створили умови для видання спеціального журналу з гірничої справи. Журнал був заснований при С.-Петербурзькому Гірничому кадетському корпусі (зараз С.-Петербурзький державний гірничий університет) у липні 1825 р. Журнал видавався при Гірничому Вченому комітеті Гірничого відомства. Гірничий Вчений комітет публікував статистичні відомості про гірничозаводську промисловість, надавав висновки щодо нових і вдосконалення старих споруджень на казенних гірничих заводах і мінеральних водах, а також встановлював правила техніки безпеки гірничої та соляної справи. Одним із найголовніших завдань комітету було видання друкованого органу. Мета й завдання цього друкованого органу були сформульовані його головою таким чином: «Издание должно распространять новые открытия, создавать условия для преподавания наук в Горном кадетском корпусе (металлургии, горного и маркшейдерского искусства). Наконец, издание “Горного журнала” должно способствовать и самим наукам» [4, с. XVII–XVIII].

Щомісячний журнал від самого початку мав чітку програму та структуру – 10 постійних розділів: гірничі законоположення, мінералогія, хімія, гірнича справа, заводська справа, загальна гірнича та соляна бібліографія, бібліографічні новини і некрологія та ін. Редакція неухильно дотримувалася цієї структури, з'являлися нові розділи, але принципово структура журналу не змінювалася десятиріччями. Журнал був розрахований на вчених, висококваліфікованих інженерів та техніків. Основний зміст складали наукові (теоретичні й експериментальні) та технічні статті, повідомлення, огляди. Меншою була доля виробничих та інформаційно-технічних статей. Публікувалися також рецензії, бібліографія та звіти. У підготовці журналу брали участь відомі російські вчені: П. П. Аносов – засновник вчення про сталь і

редоначальник високоякісної металургії; Д. І. Менделєєв – видатний російський хімік, автор періодичної системи хімічних елементів; А. П. Карпінський – відомий російський вчений-геолог, директор Геологічного Комітету; М. А. Шателен – перший професор електротехніки, Д. І. Соколов – відомий російський геолог, автор фундаментальної праці з мінералогії та ін. Наприклад, на сторінках журналу П. П. Аносов багато уваги приділяв вивченню гірничої справи Уралу, він вперше порушив проблему комплексного дослідження корисних копалин його багатих районів. Як видатний металург, він описав технологію виплавлення високоякісної сталі. Д. І. Менделєєв знайомив читачку аудиторію з хімічними аналізами руд та металів.

Незважаючи на наукову спрямованість журналу, з першого ж року він мав досить великий тираж – 1 100 примірників, який поступово зростав. У виданні публікувалися переклади статей закордонних авторів, а також дослідження вітчизняних авторів. Журнал мав успіх за кордоном. Іноземні видання публікували переклади статей із російського видання. У 1840 р. був опублікований п'ятитомний збірник його оригінальних статей у перекладі французькою мовою.

Безпосередньо або опосередковано редакція журналу неодноразово зверталася до подій у Наддніпрянщині, друкуючи матеріали про її розвиток принаймні двічі на рік. У 1880 р. з'явилися замітки про результати бурових розвідувальних робіт, які здійснювалися Гірничим відомством поблизу м. Слов'янська Харківської губернії та селища Брянцевки Бахмутського повіту Катеринославської губернії [4, с. 347–379]. У різні часи свої звіти та нариси про організацію гірничої справи в регіоні друкували в журналі гірничі інженери Донецького басейну М. С. Авдаков, А. В. Міненко, Є. М. Таскін та І. А. Тіме, який працював у Петербурзі, але був у відрядженнях у Донецькому басейні, а також викладачі Катеринославського гірничого інституту (Й. І. Танатар та ін.) [5, с. 210–215]. Видання «Горного журналу» стало важливою подією в культурному житті країни, яку наукова спільнота зустріла з великим піднесенням.

У 1882 р. почав видаватися двічі на місяць, обсягом 4–5 друківаних аркушів ілюстрований технічний журнал «Технический обзор» новітніх відкриттів і вдосконалень з усіх галузей заводсько-фабричної промисловості, у тому числі з гірничої справи та металургії. У програмі журналу було двадцять розділів.

Видання «Известия Общества горных инженеров» було друкованим органом Товариства гірничих інженерів і виходило з 1892 р. до 1916 р. Періодичність видання змінювалася від 6 до 12 разів на рік. Із 1897 р. воно виходило щомісячно, а з 1907 р. – двічі на місяць, з десятого номера 1909 р. – знову щомісячно. Редакторами були Л. А. Лебединський, Л. І. Лутугін, гірничі інженери: С. Г. Войсла, Л. Ф. Бацевич, М. О. Павлов, Ю. І. Бутлеров. Зазначимо, що Л. І. Лутугін присвятив 22 роки свого життя вивченню Донецького басейну і опублікував роботу «Донецький кам'яновугільний басейн» у 1897 р. Він створив карту Донецького басейну, за що був нагороджений великою золотою медаллю на міжнародній виставці в Турині в 1911 р. Редакційний комітет журналу визначив мету та завдання журналу – інформувати про діяльність Товариства, публікувати кращі наукові доповіді, а також протоколи засідань. Кількість сторінок у номері була нерівномірною: від 8 до 130 сторінок. Наприкінці XIX ст. обсяг одного номера був значно більшим, ніж на початку XX ст.

Щотижнева гірничозаводська газета в Петербурзі виходила на зламі століть. Редактором був професор В. Ф. Алексєєв. Видавці (В. Ф. Алексєєв, К. І. Гамов,

М. М. Міклухо-Маклай) намагалися висловити суспільну думку стосовно розвитку російської гірничої промисловості та зробити видання посередником між російськими підприємцями, з одного боку, і споживачами металу та вугілля, – з іншого. Видання мало офіційний відділ внутрішніх новин із гірничозаводської справи, публікувало оригінали та переклади статей російських та іноземних техніків із гірничозаводської справи, дані про діяльність технічних наукових товариств, які мали відношення до гірничої справи, та бібліографічний огляд.

«Журнал русского металлургического общества» виходив у Петербурзі з 1910 р. до 1916 р. шість разів на рік. Редактором був відомий металург М. О. Павлов, а видавцем – Російське металургійне товариство. Журнал мав два розділи. У першому розділі публікувалися оригінальні роботи членів Товариства, а в другому – огляди всіх галузей металургії, а також бібліографія. До номерів додавалася хроніка діяльності Товариства. Про свою редакторську діяльність М. О. Павлов згадував у мемуарах, створених за радянських часів [11].

У Москві всього видавалося 89 технічних журналів. У 1881 р. редактор-видавець інженер-механік П. К. Енгельмейер почав друкувати щотижневий ілюстрований журнал «Техник», присвячений технічним новинкам і винаходам, які впроваджувалися у виробництво. Із 1891 р. журнал не видавався.

Із січня 1884 р. у Москві щомісячно видавався «Вестник промышленности», технічний журнал заводсько-фабричної промисловості, кустарного промислу та ремесла. Видання мало великий обсяг – до дванадцяти друкованих аркушів, а також окремі атлас креслень. Редактор-видавець інженер-технолог П. М. Кречетов запросив до співпраці в журналі професорів і викладачів С.-Петербурзького університету, технологічного інституту, університету та технічного училища. Уже в перший рік журнал був нагороджений срібною медаллю на одеській промислово-землеробській виставці.

Редакційний комітет професійно-технічного журналу ЮРГЛ досить своєрідно відгукнувся на початок видання цього журналу: «Само издание довольно щеголевато и снабжено... многими литографированными чертежами, прилагаемыми к каждому номеру в особой обертке, что... весьма практично и облегчает читателю удобное с ним ознакомление» [14, с. 1058]. Безперечною перевагою технічного журналу колеги галузевого видання Півдня Росії вважали наявність додатку, в якому друкувалася інструкція до вивчення чавуноливарної справи.

Один із московських журналів був присвячений гірничій справі й називався «Рудный вестник». Це був друкований орган головного комітету Всеросійського земського та міського союзів, а видавався він на кошти Петрографічного інституту. Редактором був В. О. Обручев – видатний учений-геолог, дослідник Сибіру та Центральної Азії, а видавцем – В. В. Аршинов, відомий учений, доктор геолого-мінералогічних наук. Завдання цього видання було сформульовано так: сприяти обізнаності про мінеральні багатства Росії та прискоренню їх розробки. Редакційний комітет журналу мав на меті поширення наукової інформації. Журнал друкувався періодично, відповідно до накопичення матеріалу. У 1916 р., наприклад, вийшло чотири номери.

Журнали, які були присвячені гірничій та металургійній справі, виходили не тільки у столиці Російської імперії – Петербурзі та в центрі країни – Москві, а й у регіонах, багатих на корисні копалини: в Сибіру, на Уралі, Кавказі та на Півдні Росії.

Два видання, які виходили в Томську, це – «Вестник золотопромывленности и горного дела вообще» та «Горные и золотопромывленные известия». Перше видання виходило два рази на місяць з 1892 до 1906 р., до 1904 р. це видання виходило в Томську, а потім – у Петербурзі. Із 1907 р. виходило під новою назвою – «Золото та платина». Редакторами були гірничі інженери, викладачі вищих навчальних закладів і науковці: В. С. Реутовський, Е. К. Фрейман, Є. М. Барбот-де-Марні, І. І. Роговін та ін. Видавцями були гірничі інженери В. С. Реутовський, Е. К. Фрейман. У 1904 р. при редакції була утворена постійна дорадча група золото- та платинопромисловців.

Головним завданням видання було сприяння розвитку гірничої справи в азіатській частині Росії шляхом забезпечення спілкування й обмін досвідом гірничих діячів, маючи на увазі домінуючу галузь гірничої промисловості – золотопромисловість. У програмі видання були виділені такі розділи: загальні огляди, гірничача та гірничозаводська справа, мінералогія та геодезія, історія, господарство та статистика золотопромисловості й гірничої справи взагалі, механіка золотої справи, гірничаче законодавство, розпорядження управління золотих копалень, бібліографія та ін. [10, с. 274].

Коли видання «Вестник золотопромывленности и горного дела вообще» почало виходити в Петербурзі, то його справу продовжило нове видання «Горные и золотопромывленные известия». Нове видання виходило з 1904 до 1915 р. двічі на місяць. Пізніше цей журнал об'єднався з виданням «Журнал Общества сибирских инженеров» і почав виходити під назвою «Вестник Общества сибирских инженеров». Редактором та видавцем був гірничий інженер Е. К. Фрейман, який завдання редакції сформулював таким чином: якомога повніше задовольнити потреби гірничого промислу великого Сибіру, особливу увагу приділивши промисловості золота. До програми видання було включено багато проблем: загальні огляди, гірничача та гірничозаводська справа, мінералогія та геологія, історія, господарство та статистика гірничозаводської справи та золотопромисловості, гірничача механіка, гірничі закони, урядові розпорядження, новини, звіти з'їздів золотопромисловців та ін.

На Уралі виходило два галузевих видання, які були пов'язані з гірничою промисловістю. Видання «Уральское горное обозрение» виходило в Єкатеринбурзі у період з 1897 по 1906 р., спочатку – щотижнево, а з 1905 р. – два рази на місяць. У 1905 р. журнал почав видаватися в Петербурзі. Редакторами видання були спочатку М. П. Штейнфельд, пізніше – О. І. Фадєєв, В. В. Мамонтов та ін. Видавцем була Рада з'їзду уральських гірничопромисловців. У номері було від 8 до 16, а з 1905 р. – від 16 до 28 сторінок.

Журнал мав на меті сприяти уральській гірничій промисловості, з'ясувати її стан, її потреби, знаходити кошти для забезпечення потреб цієї промисловості. Головним чином журнал стосувався проблем Уралу, хоча висвітлювалися й питання гірничої справи Росії в цілому. Програма видання складалася з урядових розпоряджень, звітів гірничопромислових з'їздів, оригінальних статей і перекладів статей, присвячених гірничозаводській, золото-платиновій та гірничолісній промисловості, економічних оглядів, презентацій, винаходів, а також бібліографічних описів.

Технічний і професійний журнал «Уральский техник» виходив у Єкатеринбурзі з 1907 р. до 1915 р. Редакторами були В. М. Биков, С. Г. Турищев та М. І. Машков. Фактичним видавцем стало Товариство уральських гірничих тех-

ніків. У номері було від 10 до 80 сторінок. Головними відділами програми були розпорядження уряду, статті з гірничої, гірничозаводської та фабричної промисловості, хроніка та бібліографія. Видання призначалося для середнього технічного складу. Значна увага приділялася металургії. Креслення, таблиці та схеми додавалися до номерів [Там само, с. 269].

На Кавказі в Тифлісі публікувалося видання «Вестник горного дела и орошения на Кавказе», яке було безкоштовним додатком до газети «Кавказ». Журнал виходив двічі на місяць у період з 1900 р. до 1902 р. (з 1903 р. замість журналу на сторінках газети «Кавказ» двічі на місяць з'являвся відділ «Гірничі справи та зрошення на Кавказі»). Його редакторами були М. І. Ченгері та К. М. Бегичев, а видавцем була Канцелярія головного управляючого цивільною частиною на Кавказі.

Завдання цього видання визначалися як сприяння спеціальному вивченню всіх галузей гірничої промисловості та іригаційної справи на Кавказі, а також поширення систематичних знань із предмета. Програма видання мала такі розділи: урядові повідомлення, гірниче господарство, гірничозаводська справа (мідь, вугілля, марганець, свинець, срібло, сірка, торф, залізо й інші поклади та продукти їх обробки), мінеральні води, геологія, іригаційні роботи та бібліографія [Там само, с. 274].

У Харкові публікувалося 12 технічних видань. Серед них: «Вестник южных железных дорог», «Записки Харьковского отделения РТО», «Известия Харьковского технологического института». У Катеринославі виходило сім спеціальних технічних видань. Наприклад, «Вестник Екатерининской железной дороги», «Записки Екатеринославского отделения РТО», «Известия общества штейгеров», «Литейное дело».

Всі наведені видання були профільні, мали професійну спрямованість і репрезентували досягнення в тих чи інших галузях промисловості. Не обходили увагою наукові проблеми, публікуючи статті відомих у регіоні науковців та дослідників.

Отже, російська технічна періодика остаточно сформувалася у першій чверті XIX ст. Дослідниками, типологізаторами та класифікаторами періодичних видань були радянські вчені Ю. А. Меженко й О. І. Акопов [1; 2; 10]. У наш час цим питанням приділяють увагу дослідники України (Львів, Київ, Дніпропетровськ) та Росії (Москва, Ростов-на-Дону) [1–3; 6–9; 12; 13]. Першим вагомим представником технічної періодики, який стосувався гірничої справи, був «Горный журнал», що виходив у С.-Петербурзі. На сторінках цього видання знайшли відображення геологічні й економічні проблеми формування промисловості Наддніпрянської України. З розвитком гірничої справи в різних регіонах Російської імперії, багатих на корисні копалини, набувала актуальності й регіональна галузева преса. Наприкінці XIX – на початку XX ст. гірничі та металургійні періодика почала виходити на Уралі, в Сибіру, на Кавказі і на Півдні імперії – у Харкові та в Катеринославі.

Бібліографічні посилання

1. **Акопов А. И.** Методика типологического исследования периодических изданий: (На примере специальных журналов) / А. И. Акопов. – Иркутск, 1985.
2. **Акопов А. И.** Отечественные специальные журналы (1765–1917): Историко-типологический обзор / А. И. Акопов. – Ростов-на-Дону, 1986.
3. **Быкова Н. М.** Типология екатеринославских периодических изданий конца XIX – начала XX века / Н. М. Быкова // Вісник Дніпропетр. ун-ту. – Літературознавство та журналістика. – Вип. 2. – Д., 1998. – С. 185–187.

4. Горный журнал. – 1825. – С. XVII–XVIII.
5. Горный журнал. – 1877. – Т. 2. – С. 210–215.
6. **Зелінська Н. В.** Українська наукова періодика кінця XIX – початку XX ст. як джерело формування мови сучасної науки / Н. В. Зелінська // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повід. другої всеукр. наук-теорет. конф., 21–22 груд. 1994 р. / за ред. М. М. Романюка / НАН України; Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника; Наук.-дослід. центр періодики [та ін.]. – Л.; Житомир, 1994. – С. 16–20.
7. **Ковальская Т. Н.** Екатеринославская пресса конца XIX – начала XX века в контексте общественно-исторического, культурного развития региона / Т. Н. Ковальская // Вестник Днепропетр. ун-та. Литературоведение и журналистика. – 1996. – В. 3. – С. 190–195.
8. **Крутиков В. В.** Источники по социально-экономической истории Украины периода капитализма (1861–1900) / В. В. Крутиков. – Д., 1980.
9. **Литвин О.** Проблеми технічної термінології на сторінках української преси початку XX ст. / О. Литвин // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повід. сьомої всеукр. наук. – теорет. конф., 17–18 трав. 2002 р. / НАН України. Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника; Наук.-дослід. центр періодики. – Л., 2002. – С. 522–526.
10. **Меженко Ю. А.** Русская техническая периодика 1800–1916 гг. : библиогр. указатель / Ю. А. Меженко. – М.; Л., 1955.
11. **Павлов М. А.** Воспоминания металлурга / М. А. Павлов – [3-е изд., сокращ.] – М., 1953.
12. **Школьна О. Д.** Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838–1917 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Теорія літератури, текстологія» / О. Д. Школьна. – К., 1997.
13. **Школьна О. Д.** Спеціалізована преса як відображення і чинник господарського життя регіону (на прикладі видань Катеринославської губернії кінця XIX – початку XX ст.) / О. Д. Школьна // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідомл. сьомої всеукр. наук.-теорет. конф. – Л., 2002. – С. 239–244.
14. Южно-русский горный листок – 1884. – № 91. – С. 1133–1134.

Надійшла до редколегії 08.12.2014

УДК 94:329](477)-058.232.6 «19»

Н. А. Ковальова

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙ РСДРП В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ НА ПОЧАТКУ XX ст.: МІФ РАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ПРО СОЮЗ РОБІТНИЧОГО КЛАСУ І СЕЛЯНСТВА

Проаналізовано основні напрями діяльності організацій РСДРП в українському селі з 1901 р. до Лютневої революції 1917 р., охарактеризовано ефективність їх роботи. Показано необґрунтованість оцінки селянської боротьби в радянській історичній літературі як союзу пролетаріату та селянства.

Ключові слова: РСДРП, селянство, агітаційно-пропагандистська робота, соціал-демократичні гуртки, «аграрні групи».

Ковалева Н. А. Деятельность организаций РСДРП в украинской деревне в начале XX в.: миф советской историографии о союзе рабочего класса и крестьянства.

Проанализированы основные направления деятельности организаций РСДРП в украинской деревне с 1901 г. до Февральской революции 1917 г., характеризуется эффек-